

Redakční činnost:

- 1) **recenzní řízení** – bývalo obvyklé především tradičním prostředkem hodnocení relevance dodáváného textu, jeho hodnoty. Samozřejmě, že v historii nedávno minulé, znamenal spíše tíživý moment ideologické manipulace popř. vyřizování účtů, nicméně jde o účinný prostředek „šetřící“ prostředky. Výsledkem je odborný posudek ovlivňující rozhodování o způsobilosti díla k vydání.
- 2) Státní instituce: podmínkou **2 nezávislí recenzenti působností z jiné instituce**
- 3) **redakce textu – odborný redaktor** – zásady: logická a odborná fundovanost, dohledání pramenů, kontrola citací, vychytání logických nesmyslů, oprava formulací, systematizace doplňkového, mám na mysli obrazového materiálu.

U překladové literatury: „urovnání“ textu, česká citovaná díla, překladatelova „nepochopení“ smyslu textu, obecně bibliografická úprava, uvést do souvislosti s „obvyklou“ praxí oboru v dané zemi.

Původní díla: v kooperaci s autorem zanést do textu recenzní připomínky, logická stavba textu, kontrola původnosti, jasné citace.

Editorská činnost: sborníky – systematizace a sjednocení textu, zajištění překladu resume/abstraktů, jednotná struktura, úprava poznámkového aparátu a bibliografických údajů.

- 4) **sazba a technická redakce:** v českých zemích obvyklá vysoká kultura typografického zpracování, má svůj rigorózní řád – dělení, sirotky/vdovy, řeky, řídil se dokonce platnou technickou normou.

Technický redaktor provede kontrolu zpracování (vyplývá z fotosazby) dříve to ve spolupráci s grafikem zpracoval do tzv. makety knihy, v níž specifikoval rozvržení sazby vč. nadpisů, poznámkového aparátu, přesného umístění obrazových příloh, tabulek apod. Dnes víceméně jeho práce spočívá v kontrole vysázeného textu a odstranění výše zmiňovaným prohřeškům vůči typografickému úzu.

- 5) **jazyková redakce/korekce** – ne každý jazykovědec je dobrý korektor, náročná a systematická činnost.

základní cíl ediční činnosti

Připravit vydání literárního díla > textolog obrací pozornost k textu díla, tj. k jeho grafickému (psanému nebo tištěnému) záznamu.

Ten může být fixován:

— v jednom (několika) **rukopisech**

— v jednom (více) otiscích knižních (vedle knižních otisků i v otiscích časopiseckých, sborníkových apod.)

doplňkové:

— náčrty, poznámky nebo zlomky rukopisů, které předcházely definitivní podobě textu

— opisy textu, autorské nebo cizí.

> souhrnně nazýváme **textové prameny**

- > text zbavený zároveň všech vnějších nedostatků nazýváme **textem kanonickým**
- > **Kanonizací textu** se dílo upevňuje ve vědomí čtenářů v určité podobě.
- > Z toho hlediska je důležité, z kterého textového pramene, z kterého textového znění se při kanonizování textu vychází.
- > poslední knižní vydání za života autora, k němuž autor dal svůj souhlas. autorizované vydání bývá nazýváno **vydáním poslední ruky**
- > autor výslovně určuje toto poslední vydání nebo některé vydání předcházející jako text, který má být nadále přetiskován, vyjadřuje tedy svou **autorskou vůli**

- > textolog se při analytickém studiu textových pramenů řídí jiným hlediskem, sleduje, kde se autor **uplatnil naposledy jako tvůrce**
- > autorova konečná tvůrčí redakce díla je pak základem, z něhož se vychází při kanonizování textu. Tato redakce díla je pro textologa **výchozím textem** (někdy bývá nazýván též **textem základním**)

textové prameny

Textovými prameny daného díla jsou všechna rukopisná i tištěná znění, na kterých je prokázána autorova účast.

> Jsou to:

A. Rukopisy a průpravné, pracovní texty

- a) rukopisy všech stupňů vývoje textu od náčrtů až k čistopisům (**autografy**) i strojopisy psané přímo autorem nebo diktované a autorem revidované a tím autorizované;
- b) opisy, které autor prokazatelně revidoval;
- c) tiskárenské korektury autorem zpracované nebo i nezpracované, jestliže jejich analýza ukáže, že reprodukují znění rukopisu, který se nezachoval;

- d) výtisky s autorovými opravami, úpravami nebo doplňky a jinými změnami určenými pro nové zamýšlené vydání;
- e) *neautorizované opisy, scházejí-li autentické a autorizované prameny.*

B. Tištěná znění:

- a) všechny časopisecké otisky nebo jiná zveřejnění předcházející knižní publikaci, jejichž autorství je spolehlivě prokázáno;
- b) knižní vydání vyšlá za života autora a za jeho činné účasti (i ta, která vcelku pouze přetiskují text vydání předchozího, aniž je při nich možno autorovu úplnou spoluúčast prokázat nebo předpokládat);
- c) časopisecké otisky nebo jiná zveřejnění po knižním publikování jen tehdy, jestliže je doložena autora záměrná a vědomá účast na nové redakci takového otisku;

- d) posmrtná vydání, která byla ještě připravena autorem a jejichž znění můžeme popřípadě kontrolovat rukopisem (předlohou pro sazbu), nebo ta, která byla prokazatelně připravena na základě autorových poznámek nebo rukopisů dnes nedochovaných;
 - e) vydání, která byla pořízena bez autorovy účasti, slouží jako textové prameny jen tehdy, jestliže textová kritika prokáže jejich závislost na autorském nebo autorizovaném prameni, nebo tehdy, není-li vůbec jiného pramene.
-
- > Doklady o autorově spoluúčasti přímo při vydávání díla mohou být **materiální**, nebo jsou **výsledkem textově kritické analýzy**
 - > vydání, při kterém je prokázána autorova spoluúčasť, považuje se za **autorizované**
 - > otázka určení autorství čili **atribuce textu**

- > autografy ověřujeme nejprve **paleograficky** srovnáním s jinými soudobými autorovými písemnými projevy. Užitečnými vodítky při posuzování autentičnosti dopisů i jiných rukopisných pramenů jsou různé vnější nebo vnitřní znaky. (Bílek)

- > problém **nedostupných pramenů**: text pouze jako opis = komplikovaný textologický úkol, dtto pseudonymy

- > Při určování autorství:
 - informace o autorově životě, o jeho pracovních podmínkách a zvyklostech,
 - publikační možnosti, o podnětech jeho tvorby,
 - ideové zaměření a literární styl
 - vztahu k jazykové tradici a k dobové jazykové normě

- > důležitost analýzy **jazykové a stylistické**

- > **neexistuje normativní přístup**, nutnost posouzení vícestranného a alespoň většinu zkoumaných zřetelů mít s pozitivním výsledkem

typy vydání a jejich uspořádání

> vydání literárního díla na vydání **vědecká a čtenářská**

vědecké vydání označujeme vydání, které je vypracováno kritickou metodou a opatřeno podrobným literárněhistorickým i textologickým komentářem (kritickým aparátem), popřípadě též studií vykládající a hodnotící dané dílo.

čtenářská vydání vycházejí zásadně z vydání vědeckého /

- > rozdíl proti vědeckému vydání je tedy jen v rozsahu vydávaného díla a nemá kritický aparát (Editor shromáždil tedy při studiu všechny textově kritický materiál, avšak neotiskuje jej v celé šíři nebo jej neotiskuje vůbec)

- > pokud čtenářské vydání nemá fundament ve vydání vědeckém, je nutno k němu přistupovat stejnou kritickou metodou jako v případě vědeckého => vypracováváme **kanonické znění** (slouží jako přípravná studie)
- > editor v obou případech podává ve vydavatelských (edičních) poznámkách podrobnější zprávu o vzniku a osudech díla, o pramenech textu a o jejich hodnotě, o historii textu, o jazykové stránce díla a o provedených úpravách textu.
- > tyto texty se pak přejímají do dalších čtenářských vydání beze změny a je v dalším vydávání závazný (vč. citací apod.) => změněn na základě nových nálezů/kritických studií
- > pravidlo: vždy provádět rešerši textů / jejich kontrola

- > Jestliže bylo základní vydání připraveno za platnosti starších pravopisných pravidel a prováděli se pro nové vydání nová pravopisná úprava, je třeba mít na zřeteli systém, podle něhož byla provedena základní úprava; kritické vydání se totiž mnohdy při všeobecném respektování platných pravopisných pravidel musí v úpravě pravopisné stránky vyrovnávat se zvláštnostmi podmíněnými dobovými příčinami

- > Doplnuje-li se takto kritické vydání některého díla k dílům již dříve vydaným a do vybraných spisů přejímaným, je třeba dbát toho, aby byla ve všech ohledech zachována stejná ediční praxe, byla-li správná.

určení výchozího textu

> výchozí text ?

def. pojmu text:

„text je jazykové vyjádření záměru jeho tvůrce“

„konečný jazykový tvar daný dílu autorem v tvůrčím procesu a vyjadřující takovou realizaci tvůrčího záměru, kterou umožnily podmínky při vzniku díla a spisovatelské schopnosti téhož autora“

text = jednotlivé textové prameny / je v něm obsaženo totéž dílo, často ovšem s většími nebo menšími odchylkami.

> nemohli bychom pojmenovávat některý text výchozím, kdyby neexistovalo textů několik, několik realizací téhož díla, které se od sebe navzájem liší.

znění = s jemným rozlišením tak označujeme texty, mezi nimiž jsou rozdíly jen nepatrné nebo žádné (tak je možno mluvit o různých zněních téhož textu například tehdy, když časopisecký otisk a knižní vydání, časově od sebe nepříliš vzdálené, se od sebe vůbec neliší).

- > znění, která se od sebe liší větším počtem úprav, nazýváme **verze**.

- > jestliže jsou mezi textovými prameny podstatné rozdíly zasahující tematickou, syžetovou, kompoziční nebo i jazykovou výstavbu díla, mluvíme o různých **redakcích (variantech) díla**

- > volba relevantní verze/redakce?

- > V jednotlivých zněních díla = samostatné historické fakty - nerealizují se tak obvykle různá díla, ale jde o stále totéž dílo, jehož identita se neztrácí

- > tato skutečnost nás opravňuje k rozhodnutí **zvolit jedno z existujících znění díla.**

- > setkáváme se i s verzemi

- > **výchozí text** = vždy jeden z historicky existujících textů

Textolog jej nevytváří kombinací několika textů, nýbrž vybírá z konkrétních znění vytvořených autorem dle kritérií

Kritéria:

1. úplnost, popřípadě dokončenost textu
2. kvalité textu (porušení nejrůznějšího druhu) => autocenzura/ideologické zásahy, vnější zásahy
3. zjištění poslední autorovy tvůrčí účasti => autorova vůle ?

> Autorova vůle ve smyslu právní normy nemůže tedy být rozhodující při textologickém studiu, poznání a hodnocení autorova díla. Automatické spojování pojmu autorovy poslední vůle s textem (vydáním) poslední ruky vytvořilo mechanismus, který nepřihlížel k tomu nejpodstatnějšímu, ke studiu historie textu, k poznání a hodnocení příčin změn a jejich důsledků pro strukturu díla a odtud pak ke zjištění, v kterém textu prováděl autor úpravy z důvodů jiných, mimouměleckých.

- > „Dílo tvůrcovo jest dokončeno teprve ve chvíli, kdy tvůrce vyloučil je ze svého tvořivého přemítání, kdy odpoutal a odloučil se úplně od něho svým teplem životně tvůrčím“ Šalda

- > Výchozím textem nemůže být vydání nebo redakce obsahující úpravy motivované jinými zřeteli než uměleckými!

- > Textolog je povinen respektovat autorovu vůli, která se projevuje v pozdějších úpravách textu, ovšem jen tehdy, jestliže jsou změny prováděny s uměleckým záměrem a v plné tvůrčí schopnosti a odpovědnosti

- > za nepřípustný postup považujeme tzv. kombinaci textů, tj. spojování různých autorských verzí v text jediný, který má představovat jakési optimální znění. Výsledkem by byl text, který jako celek za autora života nikdy neexistoval.

kritika výchozího textu

> **kanonický text**

výchozí text je produktem výběru ze souboru různých znění (verzí) > kritická analýza má za cíl vytvoření tzv. kanonické podoby textu

> jde o optimální „člen“ řady, nikoli finální produkt

autor se ke svému dílu vztahuje jako tvůrce (mnohdy slepý) ale v žádném případě jako textolog, filolog a pod.

> text se dále podrobuje „pohybu“ (pokud analyzujeme vydaný text, popř. korigovaný/recenzovaný rukopis) = změny mají původce / příčinu / účinek v textu > důležité rozrýt a popsat

> různé typy a povahy změn si vynucují deskripci a hodnocení = **interpretaci historie textu**

(úrovně - záměrné, bezděčné, autorské, neautorské —> negativní x pozitivní

> pokud hodnotíme z hlediska estetiky (otázky umělecké struktury, slohotvorné, stylové apod.) - mluvíme o *tvůrčím přístupu*

Tvůrčí práce s textem je autorův příspěvek vedený uměleckými hledisky

—> motivovanost umělecká (x mimoumělecká motivovanost) = složité ale důležité kritérium práce

Praktický postup

> změny se provádějí na podkladě tzv. **kolace**, tj. srovnávání výchozího (zvoleného) znění se všemi

ostatními textovými prameny + s přihlédnutím k faktům studia dokemtačního materiálu

> srovnáním získá finální podobu s definovanou mírou poškození, kterou pak opraví (**emenduje** = správná oprava); existuje-li pouze jediné znění provádí odhad poškození - úprava textu se zakládá

pouze na dohadu (konjektuře) - základem optimální interpretace textu!

poškození: překlepy, tiskové chyby, neznalost jazykového úzu x chybné pochopení editora

Emendace = editorská oprava dochovaného čtení zejména při vydávání rukopisného materiálu, pokud plyne z rozpoznání zřejmé chyby písaře (opisovače) či z rozpoznání její příčiny. V edicích není speciálně zdůvodňována, jen vyznačena v textově kritickém aparátu.

Konjektura = v textové kritice znamená opravu nesrozumitelného nebo porušeného místa v textu slovem nebo tvarem, který není v žádném dostupném pramenu či rukopise doložen.

úprava textu k vydání

> **finální snaha editora**

není přímo podmiňovaná samotným charakterem textu, nýbrž je věcí zachování určité konvence (jazykové, stylistické, lexikální apod.)

> jde tedy o konečnou „korekturu“ textu podléhající normativním zásadám, ovšem zásadou je znalost pravidel i v kontextu zpracovávaného díla (jedná-li se o historický dokument)

> z toho plyne určité podřizování se dobovým zvyklostem a respekt k autorské podobě/znění textu (zaujímáme např. jasné stanovisko k jazykovým zvyklostem doby nebo regionu...)

> dnes je praxí určitá míra přizpůsobení textu stran přizpůsobení se současnému čtenáři (nevytváří se již příliš tzv. **diplomatická vydání**)

- > úprava textu mířící vstříc dnešnímu recipientovi nicméně nesmí zabíhat do opačného extrému, tj. úplné jazykové opravy dle současných norem —> dílo by mělo zachovávat specifickou podobu autorova jazyka a stylu i s eventuálními odchylkami, pokud vyjadřují konzistentní umělecký „tvar“ a úprava by mohla narušit nebo dokonce změnit obsah (týká se to především lexika, morfologie, syntaxe, dialektické práce s jazykem etc.)
- > interpukce a pravopis se však naopak modernímu úzu přizpůsobuje
- > úpravou textu textu tedy rozumíme korekci po stránce pravopisné, odstranění jazykových chyb autora (přepisu), popř. odstaňujeme jevy vnesené do textu tlakem dobové normy a kodifikace
- > zásadou je ponechat v textu všechny takové tvary a podoby v jazyce, které jsou obhajitelné a historicky doložitelné (popř. odvozené ze známých pravidel)

- > zde je opět nutno zachovávat pravidlo znalosti textu a kontextu, aby nedošlo k rozporu s autor-
ským/uměleckým záměrem
- > oporou jsou samozřejmě lexikální prameny - slovníky a pravidla (brusy)
- > samozřejmě je citelnější diference mezi prózou a poezií
- > mezi povolené (doporučované) ediční zásahy jsou úpravy členění textu (středověk) —> autentic-
ké členění by mělo být přirozeně podkladem ke strukturaci

komentáře

> informace o textologické analýze a zpracování textu = popis usilí směřující

ke kanonizaci textu

Základní typy komentářů: ediční (vydavatelské) poznámky a vysvětlivky

> jejich obsah/rozsah je závislý na charakteru vydání

A) Ediční (vydavatelské) poznámky

Ve vědeckém vydání obsahují údaje o vydávaném díle, jsou tvořeny na podkladě shromážděného textologického a literárněvědného materiálu, prioritním záměrem je představení vývoje díla a formách jeho zpracování - rozsah poznámky je individuální, ale měl by vždy podtrhnout základní linie textologovy práce logicky a v reálném sledu.

Základní parametry ediční poznámky:

- 1) Seznámení s konkrétními texty ve svazku uvedenými, odůvodnění zvolené následnosti, odchylky od původního vydání atp.
- 2) bibliografické údaje (kompletní)
- 3) popis analýzy rukopisů, náčrtů, opisů a jejich zhodnocení
- 4) podněty, prameny vzniku díla, obsah kritické interpretace zachovaného materiálu (vč. autorských poznámek, zápisků, korespondence vztahující se k dílu atp.)
- 5) osudy a vývoj díla v historickém kontextu —> rozsah zásahů a jejich motivovanost
- 6) odůvodnění určení výchozího textu, zhodnocení pramenů
- 7) zásady přípravy a oprav textů, jež editor zvolil a jimiž zasahoval do výchozího textu (důležité!!!),
- 8) popis konkrétních zásahů, např. pokud došlo k emendaci

9) registrace různočtení, tj. odchylná čtení v různých pramenech díla

(tato část e.p. = **kritický aparát**)

Různočtení jsou velmi důležitá —> mohou lépe odhalit autorovy textové strategie i rozkrýt tvůrčí záměry

Komentované čtenářské vydání > doplněno e. poznámkami o literárněvědných skutečnostech, vývoji konečného stavu textu, jde většinou jen o základní shrnutí faktů, spojené s jejich hodnocením, bez odůvodňování a analýzy různočtení

B) Vysvětlivky

Účinný nástroj pro porozumění textu (např. explanace narážek, dobových kontextů, vztahů, historických okolností, cizojazyčné překlady), údaje o osobách, dílech atp. které se vztahují k textu

C) Rejstříky

D) Seznamy veršů (incipitů)

E) Obrazové přílohy

F) Seznamy adresantů

úpravy pravopisu

> viz bližší informace v příloze

Text přepisujeme dnešní jazykovou a grafickou soustavou pouze v případě, že neporušíme autorský koncept a záměr...

